

Rerum Naturalium Fragmenta

No. 42

<i>Szemere László: A kócsag- tenyésztés ügye hazánkban</i>	3
<i>Szemere László: Az Agfa színes fotográfus-lemez</i>	7
<i>Szemere László: A pásztormadár idei megjelenése hazánkban</i>	9
<i>Szemere László: A vércsék szerepe a gazdaságban</i>	11
<i>Szemere László: A konyhakert téli felásatása</i>	16

Budapest
1925

.

Rerum Naturalium Fragmenta

Szemere László szerkesztése:

Budapest II., Pasaréti-út 79

A kócsagtenyésztés ügye hazánkban.

Szemere László

Schermann Szilárd a kócsag pusztulásáról, védelméről és tenyésztéséről cikket írt Közlönyünk legutóbbi füzetében s ezzel a Schenk Jakab Madártani Intézeti titkár által bevezetett magyar kócsag irodalom nagy lépéssel haladt előre.

Schenk munkája után (A kócsag hajdani és jelenlegi fészkelőtelepei Magyarországon) én már csak a magyar kócsagvédelem jelenlegi állását óhajtom egészen röviden ismertetni és ennek kapcsán emlékezetbe hozni a „karádi baglyok” históriáját. Ez a humoros monda sejteni engedi, hogy a múltakban tenyésztették (illetőleg fölnevelték) a kócsagot Magyarországon is. Ezt közöltem az 1919. évi Aquila 105. oldalán:

Tiszakarádon, Zemplén megyében, hajdan, mikor az egész Bodroghöz egy mocsár volt, költött a kócsag. Valamilyen ügyletből kifolyólag a karádiak kötelesek voltak minden tavasszal bizonyos mennyiségű kócsagtojást beszállítani a leleszi káptalannak. Egy ízben az éppen kócsagtojást szállító emberek útközben megháltak valahol, s éjszaka két pataki diák kicserélte a kócsagtojásokat bagolytojásokkal s az emberek ezeket vitték el Leleszre, ahol aztán a tyúk alá tett tojásokból baglyok keltek ki. Innen származik a karádiaknak ma is élő gúnynevük: „karádi bagoly”.

Azt, vajon csak az előbb költetett kócsagok felneveléséig, vagy azok továbbtenyésztéséig is jutottak-e a leleszi papok, nem tudom.

Jelenleg, nem kezdhethük el a kócsagtenyésztést; azon egyszerű okból, mert a kísérletek megkezdéséhez való feles kócsag nem tanyázik csonka hazánkban. Egyetlen egy biztos fészkelőhelye van, s ez a Kisbalaton.

Átlag 25 pár költ ott évente, de a telep kevés hajlandóságot mutat a szaporodásra; aminek az az oka, hogy még sok olyan félművelt vadász van, aki az elébe került kócsagot lelövi, jóllehet a kócsaglövés tilos. Nem bírom megérteni némely „iskolázott” vadász logikáját. Ugyanaz a vadász, aki bojkottálná társát egy tilalmi időben lőtt közönséges nyúlért, nyugodt lélekkel lepuffant kócsagot, amelynek az elejtése pedig súlyosabb természetű kihágás. Minden vadász vesse emlékezetébe, hogy a kócsagtetem nem trófea, de bűnjel!

Schenk Jakab a kócsagtenyésztésről ezt írja fentebb idézett könyvének 72-ik oldalán:

„Az állatkertekben majd mindenütt fészkelnek és szaporodnak a kócsagok, különösen azok, amelyek fiókakorukban kerülnek oda. Alkalmas terület is volna ez irányú kísérletek megkezdésére. Keszthely mellett van a csodás gyógyító hatásáról híres Hévíz, melynek a Balatonba ömlő meleg forrásainál állandóan kitelelnek egyes gémfajok.

Ennek a hőforrásnak a vizével kellene táplálni a létesítendő kísérleti kócsagtenyésztő majort, melyet a jövedelmezőség fokozására és a kócsagok táplálkozásának biztosítására halgazdasággal kellene egybekapcsolni. A tenyészállatokat külföldről még be lehetne szerezni s már néhány esztendő alatt benépesülne a major. Aránylag kevés befektetés és üzemköltség

mellett a kócsagtenyésztő majossal párosult halgazdaság dús és biztos jövedelmet hozna, s nem kellene a kócsagot se nélkülöznünk."

Schenk nem állt meg félúton, szívós kócsagvédő munkájának 1918 óta (mikor idézett könyve megjelent) még egy jelentős eredménye van: a külföldi és honi adakozásokból begyűlt pénzösszegeből (kócsagalap) a Madártani Intézet állandó kócsagőrt alkalmaz a Kisbalatonon. A kócsagőr szolgálata továbbra is biztosítva van, sőt arra is van kilátás, hogy a Földművelésügyi Minisztérium a kócsagőrt mint állami alkalmazottat fogja alkalmazni.

Azonkívül a csendőrőrsök is kaptak külön rendeletet a kócsagelejtők bejelentésére. Az elmúlt éven érkezett is be néhány feljelentés az illetékes hatóságokhoz, s a kócsaglövőket meg is büntették. A feljelentő csendőrök a kócsagalapból jutalmat kaptak.

Egyetértek Schenkkel; jelenleg nem kockáztathatjuk meg a tenyésztési kísérletet egyetlen kisbalatoni kócsag-állományunkból. A nagy kócsag 3-4 tojást rak, egy gyakran zápon marad, 4-5 kócsag felneveléséhez kb. 50 tojást kellene fölláldozni; illetőleg annyi fiat szedni. (Az állatkertbe 1922-hen hozott 10 kanalas gém közül 1 maradt meg.) A kétséges tenyésztéssel tehát magunk is siettetnők utolsó telepünk pusztulását.

Másként alakulna a helyzet, ha a Fertő-tó azon csücskében, mely birtokunkban van, telepednének meg a kócsagok. Erre van némi kis reményünk. Erre vonatkozóan Schenk már többször említett munkájában a következőket írja:

„A Fertő-taván régente nem volt kócsagtelep, egészen 1885-ig, azóta azonban megtelepedtek. Magam 1913-ben jártam utoljára a Fertőn, s az ilmici határban 2-3 pár kócsagot észleltem, fészüket a leküzdhetetlen terepnehézségek miatt azonban nem kereshettem fel.”

1923 tavaszán 16 pár akart megtelepedni Fertőboz határában (a Fertő délnyugati csücskében). Már hordták is a fészek- anyagot, mikor azt a nádast, ahol fészkelni akartak, letarolták, s így a kócsagok elköltöztek erről a vidékről.

Gróf Széchényi Bertalan, az említett Fertő-tórész tulajdonosa, átlátva fontosságát, a Madártani Intézet kérésére 50 holdnyi területen egyszer s mindenkorra betiltatta a nádvágást azon a helyen, ahol a kócsagok költeni akartak. Ha tehát ez éven újra jelentkeznének ott kócsagok, most már védelemre találnának.

Azt, hogy a bozi határból elköltözött 16 pár kócsag hol telepedett meg, nem sikerült tanulmányi kiküldetésem során megállapítanom, és pedig azért, mert nem maradtak a könnyen áttekinthető magyar Fertő-tó csücskében, hanem a tónak az osztrákoknak ítélt részére mentek, ahol nem nyomozhattam tovább.

Honi állományunkból ma tehát még nem kezdhethük meg a kócsagtenyésztési kísérleteket. Külföldről pedig valutáris okból nem hozhatunk tenyésztésre alkalmas anyagot, s így összes igyekezetünk egyelőre csak oda irányul, hogy egyetlen telepünket minden erőnkkel védelmezzük.

(Természettudományi Közlöny, vol.56, 1924, no.810, p.104-105)

Az Agfa színes fotografus-lemez.

Szemere László

A világháborúig nálunk jóformán csak a Lumière-féle autochrom-lemezt hozták forgalomba. Az Agfa cég (német) a háború óta ugyancsak gyárt autochrom-lemezt. Gyártmányai sokáig zöld-fátyolosak voltak, de ezt a fogyatékoságot a gyár – úgy látszik – csak fokozatosan tudta kiküszöbölni, én legalábbis csak e télen (1924) tudtam az első, zöld-fátyol nélküli Agfa színes fölvételt előállítani. Ez a fölvétel a francia lemezeknél jóval átlátszóbb, ezért vetítésre alkalmasabb is, s ha a gyár további készítményei is mentesek lesznek a zöld fátyoltól, akkor azokat a Lumière-féle lemeznél tökéletesebbnek kell minősítenünk.

Egy lemezről a fényérzékeny réteget lekapartam; hogy a rácsot magát megvizsgálhassam. Szabad szemmel is észlelhető különbség a francia és a német autochrom rács között. A francia rózsaszínes, a német szürke, tehát az elméletnek inkább megfelelő.

Kérésemre dr. Sántha László mikroszkóppal megvizsgálta az Agfa lemez rácsát, s arra a meglepő eredményre jutott, hogy azon nincs keményítő. (A polarizáló készüléken át nézve ez kétségtelenül megállapítható.)

Azt, hogy a zselatin van-e megfestve (Scepanik módszere szerint), avagy más anyag színezett testecskeiről van-e szó, még eldönteni nem tudtuk, de inkább az utóbbi látszik valószínűnek, mert gyakran látni 2-2 színes mező között pár vonalasan futó festetlen sávocskát, továbbá a többé-kevésbé

négy-, illetőleg többszögű idomra horpadt, eredetileg talán kerek alakú festett mezők közei is mintha színes törmelékekkel volnának kitöltve. Ezért átlátszóbb a kép, a Lumière-féle rácson ugyanis a magában véve is már tömörebb keményítő-szemecskék közeit korom tölti ki. Az Agfa cég egyik újabb híradása szerint a színes Agfa lemezek mezőcskéi festett gumiarábikumból készülnek.

Az Agfa-féle rács mezőcskéi különféle nagyságúak, általában véve jóval nagyobbak a Lumière-félénél, s amint a fentebbiekből láttuk, a törmeléknél fogva a legkülönbélebb alakúak.

Az említett, talán a testecskék összehúzódása miatt támadó színtelen közök a lemez felületén csak szórványosan láthatók, úgyhogy a kész képen nem okoznak zavart.

A lemez átlátszóságából az következne, hogy a megvilágítási idő is kevesebb az Agfa lemeznél. Ez azonban, sajnos, nem így van, a cég is használati utasításában 80-120-szoros megvilágítást ír elő. (A Lumière-é 60-szoros, azaz a közönséges, nem színes, ugyanolyan körülmények közötti felvétel 60-szorosa.)

A fényérzékeny réteg érzékenyebb tehát a francia lemezen; legalábbis én más következtetésre nem tudok jutni, mert a felvételnél használt sárga fényszűrő nem tömöttebb a francia lemezekhez gyártott fényszűrőknél, csak éppen más színárnyalatú.

(Természettudományi Közlöny, vol.56, 1924, no.810, p.110-111)

A pásztormadár idei megjelenése hazánkban.

Szemere László

Nem hiába nevezi népünk e madarat sáskamadárnak; ez éven is megint a sáskajárással kapcsolatban jelent meg Magyarországon területén. Schenk Jakab, a M. Kir. Madártani Intézet titkára, dolgozta föl azokat az adatokat, amelyeket részben az Intézet megfigyelői, részben a magyar vadász- és gazdatársadalom, illetőleg Társulatunk tagjai szolgáltatottak.

Schenk dolgozata részletesen az említett intézet folyóiratában, az „Aquilá”-ban, jelent meg (XIV. és XV. évf., 252-275., 320-323. lap), azonkívül „A pásztormadár megjelenése hazánkban” címmel a Természettudományi Közlöny XLI. évfolyamának Pótfüzeteiben (111. lapon) is közölte bűvarkodásának eredményét, ezért a pásztormadár eddigi magyarországi megjelenéseinek felsorolását mellőzöm, csak felemlítem, hogy a pásztormadaraknak fészkeléssel egybekötött megjelenése nem fordult elő sűrűn, még kevésbé rendszeresen, hanem általában akkor, amikor nálunk olyankor volt nagy sáskajárás, amikor eredeti költőterületén nem volt sáska. Költött nagyobb számban 1837-ben, azután 1907-ben, majd megint 1908-ban, amikor a Hortobágyon és környékén kb. 39.000-et számláló tömegben jelent meg, s vagy 3000 pár költött is.

Azt, hogy a sáskajárással kapcsolatosan az országnak hány pontján jelent meg a pásztormadár, most még nem tudjuk; eddig egyetlen helyről, Novajról (Borsod m.) jelentették s a megjelenés tanulmányozásával az Intézet e sorok íróját bízta meg. Az idei megjelenés esetleges tanulságainak levonása céljából kérjük tagtársainkat, hogy a pásztormadárra vonatkozó

adataikat a M. Kir. Madártani Intézettel (II. Debrői út 15.) közölni szíveskedjenek.

Az a néhány ezer főre menő pásztormadár, mihelyt kikelt fiókáival vándorútra kél tőlünk, több község határában fog megfordulni s így lehetetlen, hogy nyitott szemmel járó vadászaink vagy gazdáink figyelmét elkerülje.

Augusztus első hetében a pásztormadár csapat még Novaj községben tartózkodott. Ahogy ugyanis a fiókák kiröpültek – kb. 1625 fészekből – szüleikkel egyetemben otthagyták a költőterületet s a község belterületére, a házak és csűrök közé telepedtek, ahol előszeretettel az eperfákon tanyáztak.

A költőterület Novajtól alig 1 kilométerre volt, egy úttesten. Az építés alatt levő úttest oldalára átlag 4 m hosszú, 2 m széles és 1 m magas terméskőkupacokat helyeztek volt el, ezen kőhalmazok réseiben költöttek a pásztormadarak. A nép pártfogásába vette a sáskákat alaposan irtó szép madarakat, azonkívül a hatóság is védelmébe vette a telepet.

(Természettudományi Közlöny, vol.56, 1924, no.813, p.316)

A vércsék szerepe a gazdaságban.

írta: Szemere László

Hazánkban főként kétféle vércse van elterjedve, és pedig a közönségesebb vörös vércse, meg a kékvércse, amely azonban csak az ország egyes vidékein fordul elő kisebb telepeken.

A harmadik honi faj a fehérkörmű vércse nálunk csak ritkán található és gazdasági szempontból nem is jön számításba.

A szítálva vadászó, hegyes szárnyú bizalmas megjelenésű vércsét minden gazda ismeri és így fajuk leírása teljesen felesleges, gazdasági jelentőségükkel azonban már nem mindenki van tisztában, mert némelyek hasznosnak, némelyek kártékonynak tartják a vércsét a mezőgazdaság szempontjából.

A szabadban valamely madár hasznos vagy káros voltára főként abból lehet következtetni, hogy hogyan viselkedik gyors megjelenése esetén az apró (énekes) madárvilág. Ha egy vércse megjelenik az udvar vagy a kert felett a szemfüles verebek ugyan pár csipogással kifejezést adnak nemtetszésüknek, azonban nem gondolnak menekülésre.

Bezzeg menekül hanyatt-homlok az egész verébtársaság, hogyha egy karvaly lopakodott közéjük és egyet kiragadva közülük, tovább száll. Megrökönyödött csipogásuk még sokáig hangzik utána és csak percek múlva mernek előbújni.

Az eddig elmondottakra akad olvasóink között olyan, aki közbeveti, hogy ő bizony a vércsét is rajtakapta már, amikor madarat fogott. Ez tényleg előfordul, azonban csak mint egyéni sajátosság és nem könyvelhető el az egész faj rovására.

Az alább kivonatossan közölt gyomortartalom vizsgálat rámutat arra, hogy a vércse más táplálék mellett kb. milyen arányban fogyaszt madarat és ez az az arány, ami hasznosságának vagy károosságának elbírálásánál fontos.

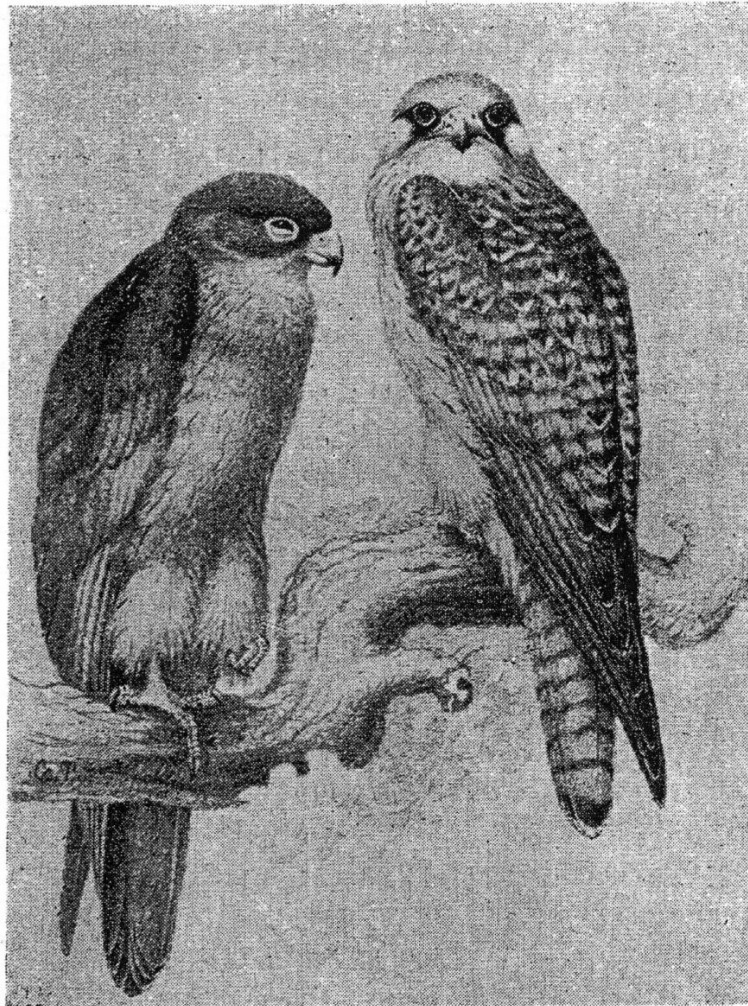
Megjegyezzük még, hogyha fog is madarat, legtöbbször veréb az áldozata, amivel kárt nem okoz. Még inkább okoz kárt a gyík pusztításával, mert a vörös vércse évi táplálék mennyiségének 1/3 részét a fürge gyík képezi.

Vörös vércse. – Csörgey T. rajza.

Az esetek túlnyomó részében a vércsék rovarévők, és a madarakkal békés együttéléssel élnek. A szarkákkal és varjakkal van-

nak ugyan lakáspereik, amennyiben önállóan nem építenek fészket, hanem ezeknek a madaraknak foglalják el az otthonait, anélkül azonban, hogy egyébként a varjúkolóniát, vagy az elszórtan költő szarkákat családi életükben háborgatnák.

Kékvércse hímje és nősténye.

Hogy a kékvércse mennyire nem törődik az apró madársággal, szépen bizonyítja az is, hogy az alá a szarkafészek alá, melyet kékvércse foglalt el, igen gyakran költözik egy-két pár veréb.

Egy alkalommal a kékvércse által lakott szarkafészek alatt két veréb, kissé lentebb pedig, de ugyanazon a fán egy kis őrgébics fészket találtam. Ezt a szarkák által lakott fészekkel a verebek

nem merik megcselekedni. Szinte úgy látszott, hogy a verebek és a gébics mintha oltalmazóra találtak volna a kékvércsében, amelyet a szarkák nem mernek megtámadni.

Csiki az Aquila folyóirat 1910. évi évfolyamában közli azokat a vizsgálatait, amelyek a kékvércse gyomortartalmát ellenőrizték.

Csiki 90 db kékvércse gyomortartalmát vizsgálta meg és 4 esetben egeret és pockot, 2 esetben madarat, 3 esetben békát, 1 esetben csigát, a többiben pedig különféle rovarot talál benne.

A kékvércse menüjében a rovarok között legtöbbször a mezei tücsök szerepel, amelyet a szabadbani megfigyelés is igazol. Igen sokszor lehet látni azt a kedves jelenetet, amikor a földről fellibbenő kékvércse karmai közül eszi ki a mezei tücsköt; a szöcskét. Ezenkívül sokat pusztít el a lótetűből, a sárga cserebogárból és némely hangyafajból. Egyáltalán megállapítható, hogy főképp kártékony rovarokkal táplálkozik.

Néhai Chernel István is gazdaságilag a leghasznosabb madarak egyikének tartja a kékvércsét, amit a szabadbani számos megfigyelés, továbbá gyomortartalom-vizsgálatok adatai is igazolnak. A kékvércse a törvény által védett madarak közé tartozik és vadászaink kímélik is a jámbor, bizalmas tekintetű kis ragadozó madarat.

A vörös vércse is leginkább rovarokkal, egerekkel, gyíkokkal táplálkozik és csak ritkán pusztít kisebb madarakat. Chernel véleménye szerint ez a vércsefaj is okvetlenül védendő, mert csak néha-napján ragadoz el egy-egy magevő vagy közömbös madarat és ha néhány fogoly vagy fürjcsirke terheli is a lelkét, el lehet nézni a nagy hasznossága mellett.

Csiki vizsgálatai is ezt igazolják. Csiki 94 vörös vércse gyomortartalmát vizsgálta meg, s ezekben 15 esetben házi egeret, 31 esetben pockot, 1 esetben cickányt talált. Madár 9 esetben volt a gyomorban, gyík 33 esetben, míg a többi esetekben rovarok egészítették ki a gyomrok tartalmát. A gyíkot, mint látjuk a vörös vércse eléggé kedveli, azonban nem pusztítja olyan arányban, hogy emiatt károsnak tarthatnók.

(Növényvédelem I. kötet, 1925. május 15. 81–82. oldal)

A konyhakert téli felásatása.

Szemere László

Pár évvel ezelőtt egy egészen kis konyhakertet télen ásattam fel, s nem egyszerre az egész területet, hanem naponként. Nem történt e művelet valamely előre megfontolt kísérletből, se nem téli talajporhanyítási szándékból, hanem azért megfigyeltem mégis valami rögzíteni valót.

A környék feketerigó állománya mindennap átkutatta a frissen felásott földdarabot s onnan telelő rovarokat vagy rovarálcákat szedegettek, szóval lestek ott olyasmit, amit táplálkozásukra alkalmasnak véltek. Ha a téli ásás kertészeti okból előnyös, akkor kétszeresen célszerű havas teleken a kertet – amennyire a fagy engedi – ásatgatni, mert ezáltal az éppen azon időtájt nélkülözést szenvedő feketerigóink (és a házi szárnyasok is) rovarokhoz juthatnak ilyen módon.

(Növényvédelem, vol.1, 1925, p.59)